

ЗАКАРПАТСЬКА ПЕРІОДИКА Й ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ІНФОРМАЦІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МІСЦЕВИХ УКРАЇНЦІВ

Науковий вісник Ужгородського університету.

Серія: Філологія. Соціальні комунікації. – 2013. – Випуск 2 (30)

Бідзіля Ю.М. Закарпатська періодика й проблеми формування національно-інформаційної ідентичності місцевих українців; 17 стор.; кількість бібліографічних джерел – 27; мова українська.

Анотація. В статті розглядаються основні етапи розвитку та роль місцевої періодики в процесі формування національного самоусвідомлення закарпатських українців.

Ключові слова: національно-інформаційна ідентичність, преса, інформаційний простір, національна свідомість, закарпатські українці.

Питання про роль періодичних видань у формування етнічної інформаційної свідомості тривалий час не могло бути предметом наукових досліджень через політику інтернаціоналізму, яку тривалий час в нашій державі нав'язували як єдино правильний підхід в міжнародних стосунках. Події, що відбулися у світі у кінці ХХ – на початку ХХІ століття яскраво засвідчили, що применшення етнічної самоідентифікації призводить не лише до хибних висновків, але й міжнародних конфліктів.

Чи не найважливіша роль у формуванні етнічної свідомості та виробленні морально-етичних норм мирного міжнародного співіснування належить мас-медіа. Проте довгий час медіа в наукових розвідках розглядалися під кутом зору класовий боротьби. Актуальність нашого дослідження полягає в тому, що буде розглянуто закарпатську періодики крізь призму формування етнічної самосвідомості закарпатських українців.

Ідентичність як наукова категорія блискучо поширюється в різних сферах соціогуманітарних наукових знань, стає предметом ґрунтовних, комплексних досліджень [див.: 12; 13]. Для культурної і політичної географії, для етнології і політичної конфліктології, для культурології і лінгвістики вона вже стала «рідним» та органічним поняттям. В прикладних та експертних дослідженнях і в арсеналі інформаційних та політичних технологій, в діяльності влади та бізнесу зі створення упізнаваних іміджів територій і культурних брендів своє місце займає інформація, що спрямована на формування ідентичності. Інститути соціалізації – система освіти, культурницькі та просвітницькі ініціативи різного рівня апелюють, як правило, до позитивної ідентичності, орієнтованої на розвиток як основу подолання соціальної анемії та консолідації сучасного суспільства. Тому великий та поки що недоцінений потенціал мають міждисциплінарні дослідження ідентичності. Вони можуть дати якісний приріст розуміння суспільних процесів, синтезуючи динамічні (самоіден-

тифікація як процес) та утверджені її ознаки (ідентичність як стан, який, до речі, знаходиться в процесі внутрішньої динаміки), знання про об'єктивну реальність і про її суб'єктивне сприйняття, просторові і часові параметри розвитку. Різноманітне вивчення ідентичності дозволяє виявити рівень і механізми взаємодії людей та інститутів, горизонтальні та вертикальні зв'язки, що виникають у процесі соціальної комунікації, та оцінити в цьому контексті перспективи інституційної динаміки сучасного суспільства [22, с. 8–12].

Концептуалізація соціальних комунікацій у розрізі етнічної та політичної ідентичності стає однією з основ для нового розвитку міждисциплінарних досліджень – соціальної комунікації, політичної культурології або соціально-комунікаційних досліджень інформаційно-етнічної політики.

Безперервний вплив інформаційної складової на формування етноідентичності у вітчизняній науці до цього часу досконало ще не вивчений, хоч дослідники цієї проблеми й визнають, що на відміну від традиційних ЗМІ, сучасні інформаційні технології, які отримали небувало поширення в останні десятиліття, відкривають нові напрями дослідження соціально-комунікаційних явищ, у тому числі у вивченні ідентичності. «Інформаційна повістка дня у вигляді списку найбільш важливих тем утворюють віртуальне мережене меню. В процесі споживання цього меню користувачі свідомо або несвідомо починають вибудовувати власну ідентифікаційну матрицю» [15, с. 62]. Окреслена проблема також потребує в перспективі глибоких наукових розвідок та всебічного й ґрунтовного дослідження. Однак ці проблеми виходять за межі окресленої нами теми роботи.

Процес формування національної ідентичності в українців Закарпаття не був простим, якщо не сказати найскладнішим у порівнянні з іншими регіонами нашої держави. На це впливали різні чинники: історичні, соціально-культурні, геополітичні й не в останню чергу інформаційні, що в той чи інший спосіб були безпосередньо пов'язані з попередніми.

Проте ми будемо приділяти більше уваги ролі масовокомунікаційні складовій у формуванні етнічної свідомості найзахіднішого регіону України

Становлення ж самої преси на Закарпатті проходило також у складних умовах, а тривала відсутність видань рідною мовою значним чином ускладнювала процес етнічної самоідентифікації місцевих українців. Цьому сприяла й агресивна інформаційна політика окремих газет, що поширювалися в краї, й по-всякому акцентували на другосортності слов'янського населення утверджували думку про те, що ця територія й народ, що на ній проживає, не мають нічого спільного із українцями по той бік Карпат. Усе це посилювалося активним впровадження законів, спрямованих на асиміляцію «руського» населення краю. Відголоски цього складного питання щоразу випливають і нині у різних формах політичного русинства, яке підтримується, як окремим особами всередині регіону, так і фінансово та інформаційно ззовні з боку ближчих і дальших сусідів України.

Однак реляції про те, що територію Карпат населяють «руські» віднаходимо в найдавніших відомостях. Так, літописець Нестор у «Повісті временних літ», згадуючи про угрів, що проходили повз Києва писав так: «В лѣто 6406. ідоша Угре мимо Киевъ горою, еже ся зоветь нынѣ Угорское, и пришедше къ Днѣпру, сташа вежами; бѣша бо ходяще яко и Половци. И пришедше отъ вѣстока и устремишася чересь горы великыя, иже прозвашася горы Угорскыя, и почата воевати на живуща ту. Сѣдяху бо ту преже Словене, и Волохове переша землю Словенскую; посемь же Угре прогнаша Волохы, и наслѣдиша землю ту, и сѣдоша съ Словеньми, покоривше я подъ ся, и отголѣ прозвася земля Угорська [19].

Угорські хроністи фіксували у свої працях факт давнього проживання русинів-українців в карпатському регіоні. Зокрема таке знайдено у хроніці Аноніма XIII ст. «Gesta Hungarorum» («Діяння угорців»). Сам він стверджує, що русини жили тут ще до приходу угорців в кінці IX ст., вказує на існування укріплень Мункач і Унг. Автохтонність закарпатоукраїнців підтверджує й той факт, що для найменування багатьох місцин угорці використовували топонім руський. Так, завдяки перекладу та введенню в науковий обіг закарпатським ученим-істориком В.Гаджегою матеріалів хроніста XIII ст. Ш. Кезаї, довідуємося, що угорець назвав Карпати «Ruthenorum Alpes» («Руські гори») [23, с. 10, 6].

Першою ж місцевою етнографічною інформацією, яку науковці вважають свого роду конститутивною пам'яткою українців Закарпаття, була рукописна стаття початку XVIII століття «Угро-руские заговоры и заклинания» (1707 р.). Фрагменти її опубліковані дослідником О.Петровим (1859 – 1932) у місцевому часописі «Листок» (1892 р.), а відтак у четвертій частині («Заметки по этнографии и статистике...») видання «Материалов до истории Угорской Руси» [18].

Процес формування етнічної свідомості закарпатських українців пов'язаний з появою лідерів

національної ідеї, свого роду пасіонаріїв, за термінологією Л.Гумільова. Такими виступили на Закарпатті громадські, релігійні та літературні діячі, що згодом отримали назву будителі. З їх іменами пов'язано також зародження закарпатської преси, як одного із способів «пробудження» національної свідомості краян.

Весною 1848 року Закарпаття, як і всю Угорщину, охопила хвиля революційних заворушень заворушень. «Із початком революції в австрійській монархії слов'янські та інші народи, що входили до її складу, відчували свою силу і прийшли в рух. Маючи на меті вийти з підлеглого становища, вони прагнуть використати право писати, говорити, організовувати збори для того, щоб вирішувати самим свою долю» [11, II, с.138].

Проте угорська революція сприймалась неоднозначно. Частина письменників і громадських діячів Закарпаття засудила її за вузький національний характер. До дій революційних загонів Лайоша Кошута ця інтелігенція ставилася недовіркою, а інколи й вороже. Так, О.Духнович, який був делегатом Національних зборів в Пожоні (нині Братислава) і слухав виступ Л.Кошута, з невдоволенням писав про прагнення ватажків угорської революції до національної виключності, культивування ними презирливого ставлення до неугорських народів. Найбільше вразили Духновича проголошені Кошутом слова щодо слов'янської проблеми: «Не боюсь Славян, я противо Славян пошлю Славянов» [цит. за 20, с. 57]. О. Духнович дуже тонко підмітив однобокий підхід угорських революційних діячів до національного питання: «Все одноголосно кричат: «Равноправность, равноправность: но когда приходит о дело, тогда русин не ровен, он бывает Муска» [цит. за 20, с. 72]. Неможливість реалізувати цю політичну програму в тодішніх умовах докорінно змінює орієнтацію політичних лідерів Закарпаття з австрофільської на русофільську. Протягом другої половини XIX ст. русофільство серед закарпатоукраїнців набирає нових сил і надовго стає тут дуже популярним. Причини звертання закарпатоукраїнців до російської культури добре пояснив М.Драгоманов: «Націоналізм угорський мусив узяти форми москвофільські власне тому, що він був і є «чистим націоналізмом», без примішки соціальної. Такий націоналізм завше тягне до держави, а не до народу, – і коли держави українсько-руської нема, а московсько-петербурзька є, то архінатурально, що націоналісти угорські потяглись думками до сеї держави» [цит. за 17, с. 41].

Найбільшу роль у розвитку національно-інформаційної думки на Закарпатті у цей період відіграв О.В.Духнович. Він вперше серед закарпатоукраїнців надав великого значення формі та змісту національної інформації: головне місце у навчанні О.В.Духнович відводить рідній мові. Його «Книжница читальная для начинающих» (Будин, 1847) мала великий успіх і два рази перевидавалась. Він видав також історико-географічний посібник «Краткий землепис для молодых Русинов» (Перемишль, 1851), «Народную педагогию в пользу училищ и учителей сельских» (Львів, 1857), «Сокращенную грамматику письменного русского языка» (Будин, 1853) та інші.

Світосприйняття О. Духновича тісно пов'язані з національними проблемами Закарпаття того часу. На становлення національної свідомості він дивиться через призму навчання та виховання молоді. Тому, на його думку, виховання в школах повинно йти в дусі пробудження в дітей любові до народу і своєї національності, а вчитель повинен працювати так, «...чтобы в детях народолюбие возбудил и в сердце их закепил любовь к своей народности» [цит. 20, с. 155].

Піднесенню просвітницького духу серед закарпатоукраїнської інтелігенції мало також сприяти «Литературное заведение Пряшевское» (1850), засноване О.В.Духновичем. Воно об'єднувало 71 члена, серед яких були Адольф та Віктор Добрянські, Андрій Попович, Іван Раковський, Михайло Бескид та інші відомі діячі національної культури.

Першими періодичними виданнями, що сприяли утвердженню національної свідомості серед русинів-українців були альманахи «Поздравление Русинов» Духновича (1851, 1852), видане цим товариством.

Значну роль у формуванні та розвитку національної свідомості на Закарпатті того часу відіграли «інформаційні будителі» краю: Іван Раковський, Олександр Павлович, Олександр Митрак, Юлій Ставровський-Попрадов, Євменій Сабов, Віктор Кимак та інші громадсько-політичні діячі Закарпаття, що прагнули всіляко підтримати у народу ідею «руськості». Більшість будителів розуміла, що брак друкованого слова рідною гальмує процес утвердження національної свідомості. Проте інтелігенція Закарпаття, яка мала би виступити у ролі пасіонарів сама розділилася й утворила умовні три напрямки щодо національної орієнтації та національного самоусвідомлення: русофільський, проугорський та народовецький. Останній, на жаль, довгий час (аж до перших десятиліть ХХ ст.) був нечисельним та малопомітним на Закарпатті.

Слабо вирішувала питання й поява в Будині першої друкованої газети для «карпатських русинів»: «Церковная газета в пользу восточно-католической церкви, соединенной с римским патриаршеским престолом» (виходила щотижня у четвер, на восьми сторінках невеликого журнального формату; від 1 березня 1856-го до 20 червня 1858 р., видано всього 106 номерів), яку редагував священник мукачівської єпархії о. І. Раковський. Газета проіснувала недовго, але замість неї з'явилася інша: 10 липня 1858 ж року «русинське» видання відновлюється під уже іншою назвою – «Церковный вѣстник для Русинов Австрійской державы» (надалі виходить 10-го, 20-го і останнього числа кожного місяця). Значним чином неуспіх був пов'язаний з тим, що газета орієнтувалася на російську мову. З одного боку, це дратувало владу, про що свідчить і зізнання редактора в новому виданні: «Прежде старались писать по формам великорусскаго языка, ныне ж хотим писать по нашему обласному нарѣчю. Но якому правописанію, и какой граматиці послѣдуем мы при употребленіи нашего обласного нарѣчя?.. Вознамірились писать по собственной граматиці, ілі, лучше сказавши,

поселику изданной нами граматикой нет решились-ся руководствовати собственными соображеніями по часті употребленія нами письменного русскаго языка». [цит. за 23, с. 67] З іншого боку, хоч редактор намагався писати дещо іншою («народнішою») мовою в наступному часописі, вона була так само малорозумілою простому закарпатському люду й безперечно не мала належного впливу на формування національної свідомості

Проте не можемо стати на позицію тих сучасних науковців, що піддають лише нищівній та огульній критиці русофільську орієнтацію закарпатських українців того часу. Український національний рух у той час ще не був достатньо сформований, а тому закарпатським українцям доводилось вибирати в чужомовному середовищі орієнтацію на те, що було ближчим для закарпатоукраїнців у порівнянні з панівною угорською культурою. У цьому зв'язку погоджуємося з думкою видатної словацької дослідниці О.Рудловчак, яка вважає, що причина цього полягає й у тому, що І. Раковський, який, перебуваючи в 50-х рр. ХІХ ст. у Будині, не просто редагував це видання, а й був «одним з найбільш запалених і серйозних адресатів... до нього пливли ручаї російського друкованого слова...» [21, с. 14]. Згодом І. Раковський часто гостював у М. Раєвського, користувався його послугами. Раковському як редактору «Церковної газети» потрібна була російська грамика, яку він «якимось шляхом замовляв... прямо в Санкт-Петербурзі». В. Войтковський, російський священник, який перебував у середині ХІХ ст. у Будині або Юремі, у листі до М. Раєвського зазначав, що закарпатський редактор І. Раковський готовий заплатити за цю книгу будь-яку суму.

Ще одна цікава інформація, яку віднайшла О. Рудловчак, – це те, що І. Раковський систематично читав «Северную пчелу», що теж впливало на формування його інформаційної свідомості. Як засвідчує лист В. Войтківського до М. Раєвського від 21 грудня 1850 р., збережений у Відділі писемних джерел Державного історичного музею колишнього СРСР (ф. 347), у Будин дійшов комплект «Северной пчель», але книги так і не отримано. Отож, за твердженням О. Рудловчак, це видання стало одним із перших російських часописів, «який став систематично доступним... закарпатоукраїнським діячам» [21, с. 15].

Вагомим джерелом у процесі національного самоусвідомлення закарпатських українців відіграла не лише слов'янська преса. Й тут варто зауважити, що значна-таки частина закарпатських українців володіла тогочасною угорською літературною мовою. Тому вагомою підпорою в усвідомленні своєї етнічної приналежності слугувала й тогочасна угорсько мовна преса, яка друкувала такого роду матеріали. Зокрема низку таких питань порушив в угорській пресі відомий закарпатський народознавець Тиводар Легоцький (1830 – 1915). Скажімо, в 1865 р. в газеті «Családi Kör» («Сімейне коло») він опублікував статтю про жителів березького і ужанського комітатів «A Bèreg Ung megyei» («Бережанщина, Ужгородщина»), а в 1869 р. в газеті «Sürgöny» («Телеграма») – стат-

ттю про жителів березького комітату («A bèregmegeye népsszegeeröl»). У контексті етнічної приналежності закарпатських українців вагоме місце займає праця Т.Легоцького «A magyar-oroszok pásztoréletéből», що присвячена життю та побуту «руських» пастухів на полонинах Березького комітату. Ця праця була опублікована у 1891 році в II томі журналу «Ethnographia».

З другої половини 70-х років XIX ст. становище національно-інформаційної політики на Закарпатті починає ускладнюватися. У цей період введено ряд законів (1878, 1879, 1893 рр.) про обов'язкове вивчення угорської мови в народних школах та про кримінальну відповідальність учителів за проведення ворожої лінії у школах, за релігійне та національне підбурення [11, II, с. 269-28].

Насильницька мадяризація та розгул шовінізму досягли апогею у період підготовки до відзначення 1000-ліття прибуття угорців у Тисо-дунайську низовину (1895). На захист закарпатоукраїнців виступили діячі науки та культури Галичини на чолі з Іваном Франком. У заяві-протесті «І ми в Європі» було засуджено діяльність угорського уряду, спрямовану на асиміляцію підкарпатських «русинів». Реакція австро-угорського імператора – яскраве свідчення національного придушення слов'ян у цій державі: на поданому протесті він залишив цинічну резолюцію: «В моїй державі русинів немає».

Занепад національно-інформаційних засад «угорських русинів» добре усвідомлювали тогочасні журналісти-будителі. Наприклад, літературно-духовний журнал Є.Фенцика «Листок» (1892, № 5) писав: «Нет на земле народа, который бы находился в более неблагоприятных обстоятельствах в деле народного развития, как мы, угороруссы».

Картина стану масово-інформаційної діяльності кінця XIX ст. була б неповною, якщо б ми не сказали про розвиток духовної семінарії – закладу, де готували насамперед священиків, але із стін якого вийшли десятки діячів, що стали потім не лише духовними наставниками, а й внесли значний вклад у розвиток національної культури краю. Крім того, потрібно врахувати, що Ужгородська духовна семінарія була не середнім навчальним закладом, а вищим, куди вступала молодь лише після закінчення гімназії. Майбутніх священиків, як і майбутніх учителів, виховували в дусі «угорської національної ідеї», але в семінарії навчалася також молодь із руських районів Східної Словаччини, Північної Угорщини, де були уніатські села, з Галичини» [5, с. 20]. Багато духівників якраз і стали основними авторами і втілювачами нової національно-культурної інформаційної моделі Закарпаття. А звідси впливає головна причина того, чому тривалий час закарпатська періодика мала переважно релігійний, набожний, а не світський характер. Закарпатська інтелігенція в міру своїх можливостей протестувати проти денационалізації. Так, в кореспонденції із Ужгорода писалося: «Услышав проповедь и пение не на русском языке – как бы то следовало по духу восточной церкви – в нашей православной кафедральной церкви, все русские остолбенели, изумлены и поражены новостью

этого непредвиденного нововведения в раздумьи, не будет ли это предвестником и значительнейших нововведений на счет нашего восточного русского обряда» («Свѣтъ», 1870, №1, 3). Взагалі газета «Свѣтъ» першою серед періодичних видань Закарпаття стала на захист національно-культурних традицій Закарпаття, щоправда, в дусі ідей загальнослов'янського єднання в лоні православної церкви.

Найсерйознішу загрозу для національного розвитку становила політика Стефана Панковича (1820-1874), котрий з 1867 до 1874 рр. був єпископом Мукачівської єпархії. Він «найповніше з усіх своїх сучасників уособлював мадяронський спосіб мислення, який тепер сильніше, ніж будь-коли, підтримувався угорським урядом» [17, с. 39]. У своєму єпископському посланні за грудень 1870 р. він звинуватив газету «Свѣтъ», яку видавало Товариство святого Василя Великого, в «небезпечних тенденціях» і заборонив духівництву підтримувати будь-які зв'язки з цим виданням [див. за 17, с. 39].

Творення національно орієнтованої інформації в тогочасному Закарпатті безпосередньо пов'язано з діяльністю письменників О.Духновича, О.Павловича, Є.Фенцика, О.Митрака, Ю.Ставровського-Попрадова, публіцистів і громадських діячів А. Добрянського, І.Раковського, В.Кимака та інших, які згодом увійшли в історію краю під назвою «будителі», подібно до того, як називали діячів чеського та словацького культурно-національного відродження. Термін «будитель» сприймався уже наприкінці XIX – на початку XX ст. як синонім до слова «патріот». Будителями вважали тих діячів, які вболівали за інтереси свого народу, за його долю, прагнули розбудити крайн від духовної сплячки, не дати слов'янству асимілюватися в іншомовному середовищі. Культурно-просвітницькою та освітньо-педагогічною діяльністю «будительство» наближається до «просвітительства. З 60-х років XX століття, завдяки роботам П.Лінтура, М.Ричалки, Ю.Бачі, Т.Чумак, О.Рудловчак, О.Мишанича, Л.Баботи, А.Шлепецького та інших цей термін набуває широкого вжитку в науці.

Інформаційна діяльність «будителів» Закарпаття у другій половині XIX ст. була цілком зумовлена тогочасними соціальними та суспільно-політичними проблемами. Вони реагували на найважливіші події в краї та порушували широкий спектр проблем. Основними темами будителів були: патріотична і національно-визвольна, слов'янського єднання, дружби та взаємодопомоги слов'ян. Подібну тематику зустрічаємо у поетів «Руської трійці», Яна Коллара, Добри Чинтулова, Петко Славейкова та інших представників слов'янського відродження.

Підтримка ідеї слов'янської взаємності на Закарпатті була зумовлена не тільки політикою мадяризації як найближчим і найбільш реальним злом, що загрожувало в той час «руському» народові, але й самим фактом пригноблення інших слов'ян, загрозою поглинання їх сильнішими ворогами – Туреччиною та Австрією. Це впливало з усвідомлення будителями свого народу як частини усіх пригноблених слов'ян.

З огляду на це важливу роль в історії становлення національної свідомості відіграла праця Ю. Жатковича «Етнографический очерк угро-руських», яка була надрукована в скороченій формі 1895 року (№ 4, 5) в угорському журналі «Budapesti Szemle» («Будапештський огляд»). Науковці відзначають, що «праця Ю.Жатковича – перша спроба дати загальний нарис народної матеріальної і духовної культури та побуту українців Закарпаття кінця XIX ст. на основі власних багаторічних польових досліджень» [24, с. 10]

Проте, не дивлячись на інтерес серед закарпатської інтелігенції до питань свого етносу, проблема національного самоусвідомлення у той період на Закарпатті була дуже заплутаною. Дослідниця Т.Байцура з цього приводу зазначає, що «всі спроби встановити національну приналежність жителів Карпатської Русі здаються модерністськими» [1, с. 13]. Яскравим підтвердженням цього є підхід до визначення етнічної приналежності «підкарпатських русинів» Є.Фенциком. У своїй історико-публіцистичній статті «Мысли о составлении нашей истории» він відстоював і пропагував ідею автономності закарпатських русинів, їх приналежність до східних слов'ян. Він не сумнівається в тому, що «русини» Закарпаття «принадлежат к великой славянской семье» («Листок», 1886, №10, 241). Щоправда, як і його попередники та сучасники, «не розумів процесу формування української нації і всіх східних слов'ян, у тому числі і закарпатських русинів, об'єднавав їх під назвою «русский народ» [7, с. 213]. А тому Фенцик писав:

От волшебных стран Карпата
До окрестностей Урала
Повсюду русский народ...
[26, с. 1255].

Але згодом у статті «Великоруссы» Є.Фенцик же роз'яснював, що під поняттям «русский» він розуміє всіх східних слов'ян. Водночас він уточнював, що в Києві живе «малорусский», а не «великорусский» народ і він пише не на «московском», а на «русском языке», який «образовался на основании церковно-славянского» («Листок», 1889, №11, 123). В етнографічній статті «О славянах» Є.Фенцик стверджував: «Братя наши за Бескидом, тот самый русский народ, что и мы, то кость от кости нашей и плоть от плоти нашей – то мы сами» [27, с. 4].

Загалом журнал «Листок» (1885–1903) значною мірою допоміг закарпатцям чітко усвідомити свою спорідненість із слов'янами по той бік Карпат. Цьому сприяло й те, що редактор (Є.Фенцик) охоче друкував твори «І. А. Сильвая-Метеора, Ю. Ставровського-Попрадова та інших місцевих письменників русофільського напрямку. Тут систематично друкувався О. Павлович, який писав на місцевому маковицькому наріччі. У віршах Ю.Ставровського-Попрадова та О. Павловича, як і перед тим у «світських» творах О. Митрака, нерідко звучали антиколонізаторські і соціальні мотиви. Так у вірші «К угрорусским» Ставровський-Попрадов зі сторінок «Листка» (1895, 15 авг. с. 184) відкрито закликав до боротьби проти поневоловачів» [16, с. 16].

Надзвичайно важливу роль у становленні національної свідомості серед закарпатських українців відіграла газета «Наука» (1897 – 1914; 1916 – 1921), яку з 1903 р. редагував о. Августин Волошин. Саме вона поступово відходила від мадяронства до українофільства та популяризувала на своїх сторінках українську класичну літературу, зокрема через твори І. Я.Франка, С.В.Руданського, Л.І.Глібова та інших авторів. [див. дет.: 16, с. 18]. Сам редактор, відповідаючи «Молодому писателю» («Наука», № 49, 5 груд. 1907), пише: «І тому радуся, же наша люба молодеж дійшла до того убідження, котроє і я оддавна повторяю, що не треба нам великорущини, но нукжно нам писати по нашому милому малоруському языку» [4, с. 62]. «Наука» часто подавала таблиці вказуючи в них, яку форму в кирилиці мають угорські букви, тим самим сприяла вивченню народної мови серед тих «русинів», котрі навчалися в державних школах читати лигше по-угорськи. За це редактора критикували угорські газети. Разом з тим, видання було народним не лише в мовному питанні, але й соціальному, велика увага приділялась організації читалень, кооператив, вимагало землі для закарпатського селянства, ширило господарські знання. Значну шкоду для народної мови зробив Закон Апонія (1907) через що школи стали «інституціями мадяризації, число руських шкіл упало майже на 0, в 1910 року було лиш 18» [4, с. 63]. Щоб оживити «Науку» для народу» А.Волошин починає видавати додаток до газети «Село» (1907), в якому подавалися ілюстровані матеріали релігійного, географічного, етнографічного, природописного, господарського змісту, подавали і юридичні матеріали, які здебільшого готував Ю.Брацайко. Сам редактор додатку так визначав його національну роль: «Сею дешевую брошуркою хотіли'сьме ввійти в народ і ширити наш дух, наше слово, нашу букву» [4, с. 63].

Вплив періодики з народною орієнтацією на населення краю різко впав у 1918 – 1919 рр., коли історичну долю Закарпаття вирішували уряди європейських країн. Дослідник А. Животко, оцінюючи тогочасну ситуацію писав: «до перевороту на б. Угорській Русі виходило 13 часописів. З них 4 – мадярською мовою. Решта так званім «язичієм» і тільки «Наука»... орієнтувалася на українську мову» [9, с. 164].

Проте кристалізація української свідомості на Закарпатті проходить саме у першій половині ХХ ст. Значний вплив на її розвій мали події після першої світової війни та включення Закарпаття (1919 р.) до складу Чехословаччини, коли почалось загальне піднесення громадсько-політичного життя русинів-українців краю. «Свідченням цього стала поява різних громадсько-культурних організацій та майже двох десятків газет і журналів різного спрямування, що регулярно публікували краєзнавчі... матеріали... Виняткова більшість публікацій 20 – 30-х років ХХ ст. – це зібрані громадськими і культурними діячами, вчителями, священиками, учнями гімназій і горожанських шкіл етнографічні матеріали з різних сіл краю» [24, с. 11].

Інтелігенція Закарпаття на цей час уже добре усвідомила вплив друкованого слова на свідомість народу. Тому в 20-і роки ХХ ст. активно реструкуються різноманітні періодичні видання. В умовах тодішньої Чехословацької Республіки «заснувати газету було неважко, свобода преси гарантувалась Конституцією, хоча деколи траплялось, що через цензуру вилучали деякі статті або їх частини, конфіскували увесь тираж певних номерів» [25, с. 142]. У цей час уже можна говорити про розгалужену типологію закарпатської періодики: читач міг віднайти інформацію рідною мовою від суспільно-політичної до вузько фахової. З'явилися видання, які були орієнтовані не лише на доросле населення, але й на дітей та молодь. Однак були сильними й антиукраїнські напрями в регіоні, які всіляко стимулювалися іноземними державами. «Розуміючи свою національну єдність із своїми братами по той бік Карпат, широкі народні маси Підкарпаття прагнули до возз'єднання з ними. Проте їхні прагнення суперечили політиці тих сил, які вирішували долю післявоєнної Європи» [3, с. 41]. Політика, спрямована на подальшу денационалізацію населення закарпатоукраїнців, на доведення окремішності місцевого населення, відсутності зв'язку з іншими українцями всіляко підтримувалася інформаційно через поширення безкоштовних газет. А.Волошин, згадуючи про цей період, писав: «Конкуренція противних, даром висилаємих газет і ворожі агітації мадярських, мадяронських і русофільських кругів... причинили значительну матеріальну шкоду, бо многі із читателів віروвали клеветам, що «Свобода» правительством підпорвана, і не передплатили на газету, котра в первій половині 1922 р. виходила два рази в тижню, но в другій половині вже лиш раз» [4, с. 64].

Інтелігенти-повпреди Закарпаття в Чехословацькому уряді також не могли дійти одностайності в етнічному визначенні закарпатців, бо часто орієнтувались на політику представників владних структур, які намагалися поглибити незгоди між закарпатськими лідерами і внести все більший розкол в їх лави. Так, А. Бескид (1855 – 1933), піддавшись політиці чеського адміністратора в Закарпатті Я.Брейха стосовно розв'язання спірного питання про кордон між Закарпаттям і Словаччиною. А.Бескид фактично сприяв розколу Центральної народної руської ради. На розширеному засіданні, «що відбулася 9 жовтня 1919 р. в Ужгороді, було обрано нові керівні органи з-поміж ставлеників Бескида і Брейхи. Внаслідок цього представницький орган закарпатських українців перетворився на 2 політичні угруповання – москвофільське на чолі з А.Бескидом і його однодумцями та народовецьке, очолюване А.Волошином, Бращайком, Пузою й іншими членами українського національно-політичного напрямку, підтримуваного Г.Жатковичем» [3, с. 93].

Газетні чвари поміж інтелігенцією Закарпаття, на яку орієнтувались країни, ускладнювали процес утвердження національної самосвідомості. Так прихильники А.Бескида, згрупувавшись навколо газет, що видавалися за кошти уряду («Русская земля» і додаток до неї «Slovenský východ» та «Русское

слово»), звинувачували Г.Жатковича та А.Волошина в мадяронстві та українофільстві. Через такі манери Центральна руська народна рада втратила характер всенародного представницького органу й перетворилася на політичні угруповання без особливих повноважень.

Попри деякі демократизаційні процеси на Закарпатті, що сталися у перші роки перебування в ЧСР, подальша політика уряду була категорично негативно сприйнята закарпатською людністю. Населення виступало проти нових податків, інтенсивної експлуатації закарпатців за мізерну плату, вивезення місцевих ресурсів, глумові над місцевим населенням. Яскравим підтвердженням цьому є численні публікації в місцевих газетах. Скажімо, «Карпатська правда» публікує матеріал з фотоілюстрацією про жорстоке побиття поліціантами плетеними дрючками нагайками молодих селян із хустської Бороняви [див.: 14 с. 1]. Місцевих урядовців непокоїло те, що в акціях протесту проти антинародної політики все більше брала участь молодь. Через це хустський окружний начальник вирішив «врозумити» незадоволених: у ніч з 8 на 9 вересня 1928 року, із суботи на неділю, коли жителі села сходилися додому, 18 поліцейських, перевдягнутих в цивільний одяг, спеціальним автобусом прибули до села. Маючи на руках прізвиська людей, які брали участь в акції протесту, карателі заходили до їх домівок і виводили потрібних їм людей за село. Коли зібрали «невгодних», тут же над ними розпочалася фізична розправа. Серед тридцяти побитих в основному була молодь.

Однак процес національного усвідомлення, що був запущений ще у середині ХІХ століття, в 20–30-ті роки наступного сторіччя зупинити було вже неможливо. Він виявлявся у всіх сферах народного життя Закарпаття: вивченні історичного минулого, виданні газет народною мовою, наукового інтересу інтелігенції до минушини закарпатоукраїнців, добросовісності у розвитку національного шкільництва, соціальної та національно-політичної активності населення тощо. Не дивлячись на достатньо сильні позиції русофілів, що гуртувалися довкола «Общества им. А.В.Духновича» (друкований орган: журнал «Карпатський світ»), все більший авторитет завойовували українофіли («народовці»), що об'єдналися навколо товариства «Просвіта» (періодичні видання: «Науковий збірник Товариства «Просвіта», «Подкарпатська Русь»). Вказуючи на роль прихильників цього товариства у формуванні народної свідомості, науковці зазначають, що вони «на основі історичних джерел, етнографічних і мовознавчих матеріалів науково доводили етнічну приналежність закарпатських русинів до східних слов'ян і формували у них українську національну самосвідомість» [10, с. 130].

Втім роль періодичних видань Закарпаття у формуванні етнічної свідомості місцевих українців в період перебування краю в складі ЧСР неоднозначна. Русофільські видання («Руській вѣстник» (1919 – 1938), «Карпаторусское слово» (1934 – 1938), «Карпаторусській голос» (1932 – 1934), «Наш авангард» (1938) «Наш путь» (1935), «Православная Карпат-

ская Русь» (1928 – 1935) та деякі інші) намагалися розбудити у народі почуття близькості та «кровної» спорідненості з росіянами, тому й старалися будь-яким чином ідентифікувати русинів-українців як найзахіднішу православну гілку росіян. Чесько- та словацькомовні газети («Užhorodské Noviny» (1920), згодом виходить як «Karpatská Rus» (1921), пізніше – «Podkarpatská Rus» (1921, 1925 – 1926), «Věstník Svazu ČSL» (1924 – 1927), «Podkarpatské Hlasy» (1926 – 1938) також демонстрували антиукраїнську політику та підтримували москвофільство на Закарпатті, а поширенням інформації про те, що «нема українського народу й української мови» [8, с. 13] явно не сприяли утвердженню етнічної ідентифікації серед закарпатоукраїнців. Деяко іншу, лояльнішу позицію щодо українства займала газета «Hlas Východu» (1928 – 1936), орган Чехословацької соціал-демократичної робітничої партії для Підкарпатської Русі. Популярні угорськомовні періодичні видання того часу («Uj Közlöny» («Новий вісник», 1868 – 1938), «Keleti Ujság» («Східна газета», 1923 – 1936), «Kárpáti Magyar Hírlap» («Карпатська угорська газета», 1920–1934, 1936) та деякі інші) так само займали відверту антиукраїнську позицію, частково підтримуючи москвофільство, але більшою мірою русинство, утверджуючи думку про те, що закарпатські слов'яни є окремою нацією, яка немає нічого спільного з українством.

У 30-і роки ХХ століття на Закарпатті виходили також 2 єврейські часописи («Zsidó Néplár», «Die Fackel»), проте якогось впливу на процес формування етнічної свідомості закарпатських українців вони не мали. Тривалий час через складні політичні та воєнні умови й негативне ставлення до єврейства про ці видання в науковій літературі не згадувалося. Про це свідчить і ґрунтовна праця М.Лелекача та І.Гарйди «Загальна бібліографія Подкарпаття» (Ужгород, 1942), в якій на нашу думку зумисне не згадуються єврейські часописи.

Першочерговий вплив на формування української ментальності серед закарпатців мала рідномовна періодика цього періоду, яка зросла не лише кількісно, але й якісно. В 20 – 30-х роках ХХ ст. майже одночасно почали виходити газети та журнали «Русин», «Руська нива», «Народ», «Наш рідний край», «Пчілка», «Свобода», «Нова свобода», «Народня сила», «Учительський голос», «Наша школа», «Учитель», «Світло», «Підкарпатська Русь», «Голос життя», «Земля і воля», «Карпатська правда», «Просвіта», «Наша земля», «Неділя русина», «Українське слово», «Вісті етнографічного товариства», «Поступ», «Пробоем», «Віночок для підкарпатських діточок», «Карпатська молодь», «Пластун», «Вперед» та ін.

Однак поява великої кількості періодичних видань у 20–30 рр. ХХ століття не викристалізувала до кінця національної самоідентичності серед закарпатських українців. Зумовлено це було тим, що й самі періодичні видання часто друкувалися «язичієм», а в інформаційній політиці спрямовували зусилля на поширенні думки про окремий русинський народ, або творили «карпаторусский язык». Таку

позицію зокрема займала й газета «Недѣля» (1935 – 1938) та її ідейний натхненник єпископ О.Стойка.

Зламний момент в закарпатській пресі щодо цілковитого національного самоусвідомлення місцевих українців стався в середині 30-х років. Свідченням абсолютного розуміння газетярми етнічної ідентичності закарпатців стала позиція «Українського слова» (1932 – 1938), яке твердило: «нема жодного окремого подкарпаторуського народу, нема жодного подкарпаторуського «язька». Є у нас чиста, гарна милозвучна руська, малоруська, або інакше українська мова». Критикуючи керівництво «Недѣлі» за творення штучної мови, «Українське слово» зауважує: «.. вони хочуть писати чудернацькою тарабарщиною, мішаниною російської, церковної і нашої мови, при штучнім, хибнім і дослівнім перекладу ванні слів з малярської, якою жодний нарід на світі не говорить, а чути її лиш тут і там на Підкарпатті із уст одиниць, які живуть передвоєнною ідеологією, од перевороту під новим оглядом нічого не навчилися» («Українське слово». – 1935. - № 35. – с. 1).

Логічним завершенням процесу формування національної ідентичності закарпатських українців стало проголошення незалежної держави Карпатська Україна. Всьому цьому активно сприяла закарпатська преса, що орієнтувалася на живу народну мову та вікові традиції й звичаї найзахіднішої гілки українського народу. Яскравим свідченням спорідненості місцевого люду з українцями по той бік Карпат стала символіка новопроголошеної держави: прапор – синьо-жовтий стяг; національний гімн республіки – «Ще не вмерла Україна»; герб – червоний ведмідь на лівому срібному півполі й чотири сині та три золоті смуги у правому півполі та тризуб з хрестом на середньому зубі.

Переслідування українства в період окупації Закарпаття хортистською Угорщиною (1939 – 1944) уже не змогли затлумити національної свідомості. Більше того, в цей період (1941) в Ужгороді було створено Підкарпатське общество наук, яке підтримувало ідею народності через періодичні видання та публікацію в них значної кількості матеріалів етнографічного характеру. Директором новоствореного товариства став І.Гарайда, який виявив себе надзвичайно здібним науковцем і неабияким організатором. Хоча на Закарпатті на той час майже не було фахових філологів, етнографів, а весь штат платних посад ПОН складався всього з п'яти осіб, у тому числі й трьох технічних працівників, проте уже на першому році його існування І.Гарайда зумів це товариство серйозно розбудувати у поважну культурно-освітню і наукову організацію. Особливу увагу директор ПОН надавав розширенню і поліпшенню його видавничої діяльності. Товариство мало три видання: літературно-публіцистично-етнографічний двотижневик «Літературна неділя» (1941-1944), науковий кварталник «Зоря-Најнал» (1941-1944), що видався українською та угорською мовами і був присвячений питанням історії, етнографії, філології тощо, та молодіжний місячник «Руська молодь» (1941-1944). І.Гарайда не лише редагував усі три журнали, а переважно сам здійснював і коректуру

матеріалів. Редактор усіляко стимулював молодих людей збирати та надсилати в редакцію записи народної творчості. Для цього в часописі «Руська молодеж» було створено рубрику «Редактор вам пише». Журнали «Літературна неділя» і «Руська молодеж» користувалися значною популярністю серед широкої громадськості краю. У чотирьох досить об'ємних річних підшивках «Літературної неділі» опубліковано чимало нових етнографічних, філологічних та історичних матеріалів. Перед усім цим фактажем часопис і досі зберігає свою наукову вартість. Місячник «Руська молодеж» своїми публікаціями текстів, особливо прислів'їв, приказок, загадок тощо, великою мірою міг би прислужитися й сучасним фольклористам, а численні публікації загальноосвітнього характеру типу «Домашні зв'язки чужих сторін» (III, № 6), «Гончарство» (III, № 7), «Дещо о походженню крумпель (картоплі)» (III, № 9-10) тощо становлять значний науковий інтерес, як для лінгвістів, так і для етнографів та краєзнавців.

Крім згаданих журналів, ПОН видавало книжкові серії, зокрема «Народна бібліотека» (понад 30 книг, у яких друкувалися художні твори переважно закарпатських авторів – О.Маркуша, Ф.Потушняка, Л.Дем'яна, А.Ворона та ін.), «Дитяча бібліотека» (11 книг, серед яких у трьох частинах «Пригоди вовчка товчка» Діда Марка, «Старинні замки Підкарпаття» А.Хустського, «Адам», «Будователі храмів» Д.Поповича тощо), «Літературно-наукова бібліотека» (понад 40 випусків, з-поміж яких «Руська народна пісня (путі історичного розвитку)» П.Милославського, «Початки друкарства на Підкарпаттю» Я.Стрипського, «И в чинадбовськом говорі» О.Балецького та ін.). Усі ці випуски вийшли за редакцією І.Гарайди, складають цілу бібліотеку і засвідчують його титанічну наукову та організаційну роботу. Довкола очолюваного ним ПОН згрупувалися практично всі закарпатські українські письменники, а з його виданнями співпрацювали вчителі, студенти, гімназисти, хто уже пробував свої сили у тих чи інших питаннях народознавства.

Проте після встановлення радянської влади на Закарпатті ця сторінка в історії розвитку крайової

періодики, літератури, мовознавства, фольклористики етнографії та бібліографії була вилучена й практично знищена, крім тих примірників, що опинилися у спец фондах. Доступними ці джерела стали недавно, після проголошення Україною незалежності, однак серед українських науковців до їх аналізу майже ніхто не звертався, проте їх опрацьовано й видано в сусідній Угорщині на кафедрі української та русинської філології Ниредьгазької вищої школи (*Studia Ucrainica et Rusinica Nyiregyháziensia*, 10. – 2002), але під кутом зору власного національних, геополітичних інтересів та свого бачення минулого сучасного та майбутнього Закарпаття.

Роль преси Закарпаття в процесі утвердження українськості в радянський період далеко неоднозначна. З одного боку, вона позитивна, бо й справді створилася розгалужена система ЗМІ українською мовою на території усього краю, з іншого – творення «нових» медіа було побудовано на радянських принципах агітації, пропаганди та організації класової боротьби, клеймування «ворогів народу» та ворожих елементів [див.: 2, с. 590-594]. До цього часу залишаються слабо дослідженими регіональні пресові процеси періоду сталінщини, відлиги, застою, перебудови.

Як висновок, відзначимо, що закарпатська періодика від свого народження й до сьогодні відіграла неоціненну роль у формуванні національної самосвідомості українців, допомігши їм уберегти власну мову, культуру, звичаї, традиції, та зберегти інформаційно-етнічну пам'ять, як в часи денационалізації в складі чужих держав, так і в період активної русифікації крізь призму проповідей комуністичного інтернаціоналізму радянською системою.

Позиція закарпатської періодики в незалежній Україні стосовно національного питання, як в області, так і в державі загалом змінювалася залежно від сили політичного та владного тиску на ЗМІ. Поведінка та інформаційна діяльність більшості закарпатських медіа, їх наклад та гонорари часто прямо залежала (та й залежить нині) від позицій того чи іншого уряду. Проте ця проблема виходить за межі нашого дослідження й може бути предметом нової ґрунтовної розвідки.

Література

1. Байцура Т. Закарпатоукраинская интеллигенция в России в первой половине XIX век/. Тамара Байцура. – Пряшев, 1971. – 228 с.
2. Бідзіля Ю.М. Преса Закарпаття: від демократії до радянзації (40– 60 рр. XX століття)// Українська періодика: історія і сучасність/ Юрій Бідзіля. – Львів, 2002. – С. 590 – 594.
3. Ванат І. Нариси новітньої історії українців Східної Словаччини. I (1918 – 1938)/ Іван Ванат. – Братіслава: Словацьке педагогічне видавництво у Братіславі, відділ української літератури в Пряшеві, 1990. 408 с.
4. Волошин А. Ко історії нашого новинарства / Августин Волошин Твори/ Упорядкування, передмова, підготовка текстів та примітки Олекси Мишанича і Павла Чучки./ – Ужгород: «Гражда», 1995. – 447 с.
5. Гаджега Ю. Два исторических вопроса: старожилы-ли карпатороссы и о началах христианской религии на Подкарпатской Руси / Ю. Гаджега. – Ужгород, 1928. – 48 с.
6. Данилюк Д.Д. Життя карпатського народу/ Дмитро Данилюк. - [електронний ресурс]. - режим доступу: <http://www.carpathians.eu/karpatskii-narod/istorija-ta-minule/tovaristvo-prosvita.html#>
7. Данилюк Д.Д. Історія Закарпаття в біографіях і портретах (з давніх часів до початку XX ст.)/ Дмитро Данилюк. – Ужгород: ВАТ «Патент», 1997. – 289 с.
8. Добош І.І. Історія української журналістики Закарпаття 20 – 30-х років XX ст./ Іван Добош. – Івано-Франківськ, 1995. – 128 с.
9. Животко А. Мовна боротьба в пресі Карпатської України (1856–1938)/ Аркадій Животко //Дзвони. – 1938. – Ч.3. – С. 162–169; Ч. 5/6. – С. 193–201.

10. Задорожний В.С. Культурно-освітній розвиток Закарпаття міжвоєнного періоду: розвиток науки/ Володимир Задорожний. С. 127 – 130 // Закарпаття 1919 – 2009: історія, політика культура / україномовний варіант укарїнсько-угорського видання/ Під ред. М.Вегеша, Ч.Фединець. – Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2010. – 720 с.
11. История Венгрии :В 3 т. / История Венгрии. – М.: Наука, 1972. – Т. 2. – 599 с.
12. Исхаков Р.Л. Эволюция тюркской печати в XX веке: от этничности к постэтнической идентификации (филологический анализ). – автореф. диссерт. на соискание учен степ канд. филол. наук по спец. 10.01.10 – Журналистика/ Исхаков Рафаиль Лутфуллович. – Екатеринбург, 2009. – 24 с.
13. Козловець М.А. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації: Монографія/ М.А.Козловець. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 558 с.
14. Кровава масакра Хустського поліцейного відділу в селі Хуст-Бороняві. – Карпатська правда/ Кровава... - 23 верес. – 1928. – С. 1.
15. Лекторова Ю.Ю. Конструирование информационных повесток дня: выбор идентичности в сети// Сборник статей по итогам всероссийской научно-теоретической конференции (ИМЭМО РАН, 21 – 22 октября 2010 г.)/ Ю.Ю. Лекторова /Редколлегия сборника: И.С.Семенов (отв. редактор), Л.А.Фадеева (отв. редактор), В.В.Лапкин, П.В.Панов. – М.: ИМЭМО РАН, 2011. – С. 62 – 64.
16. Лисовой П.Н. Журналистика Закарпаття второй половины XIX – первой половины XX столетий и ее связи с другими украинскими землями и Россией. Автореф. дис. на соиск. учен. Степ. доктора филол наук.. – К., 1970. – 48 с.
17. Магочі П.-Р. Формування національної самосвідомості: Підкарпатська Русь (1848-1948)/ Павло-Роберт Магочі. – Ужгород: Поличка «Карпатського краю», 1994. – 296 с.
18. Петров А. Материалы до історії Угорської Русі. - IV: Замітки по етнографії і статистикѣ. Архивы и библиотеки Угорщины. Памятники угрорусской письменности. Угрорусские заговоры и заклинания начала XVIII в. Старопечатные церковные книги въ Мукачевѣ и Унгварѣ. / А. Петров. - С.-Петербургъ: Сенатская типографія, 1906. – 71 с.
19. Повесть врем'яних літ чорноризця Федосієвого монастиря Печерського, звідки пішла Руська земля, і хто в ній найперший почав княжити . - [електронний ресурс]. – режим доступу: <http://litopys.org.ua/pvlyar/yar01.htm>.
20. Ричалка М. О.В.Духнович – педагог і освітній діяч/ Михайло Ричалка. – Пряшів: Словацьке видавництво художньої літератури, 1959. – 490 с.
21. Рудловчак, О. Біля джерел сучасності : розвідки, статті, нариси / Рудловчак О. - Пряшів : Словацьке вид-во худож. літ-ри, 1981. - 420 с
22. Семенов И.С. Идентичность как предмет политического анализа// Сборник статей по итогам всероссийской научно-теоретической конференции (ИМЭМО РАН, 21 – 22 октября 2010 г.)/ И.С.Семенов/ Редколлегия сборника: И.С.Семенов (отв. редактор), Л.А.Фадеева (отв. редактор), В.В.Лапкин, П.В.Панов. – М.: ИМЭМО РАН, 2011. – 299 с.
23. Сенько І. М. Газети і газетярі XIX століття/ Іван Сенько. Земля з іменем: Краєзнавчі студії. – Ужгород: Патент, 1998. – 160 с.
24. Тиводар М.П. . Етнографія Закарпаття: Історико-етнографічний нарис / Михайло Тиводар. – Ужгород: Гражда, 2010. – 416 с.
25. Фединець Ч. Культура угорців Закарпаття між двома світовими війнами: Преса/ Чілла Фединець...// Закарпаття 1919 – 2009: історія, політика культура / україномовний варіант укарїнсько-угорського видання/ Під ред. М.Вегеша, Ч.Фединець. – Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2010. – 720 с.
26. Фенцик Е.А. Русский народ/ Е.Фенцик // Карпатский край. – 1932. – №1-3. –С. 1255-1258.
27. Фенцик Е.А. Великоруссы/ Е. Фенцик // Листок. – 1900. – №16. – С. 4.

Юрий Бидзиля

**ЗАКАРПАТСКАЯ ПЕРИОДИКА И ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ
НАЦИОНАЛЬНО-ИНФОРМАЦИОННОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ МЕСТНЫХ УКРАИНЦЕВ**

Аннотация. В статье рассматриваются основные этапы развития местной периодики и ее роль в процессе формирования национального самосознания закарпатских украинцев.

Ключевые слова: национально-информационная идентичность, пресса, информационное пространство, национальное сознание, закарпатские украинцы.

Yurij Bidzilya

**TRANSCARPATIAN PERIODICALS AND THE PROBLEMS OF NATIONAL-INFORMATIONAL
IDENTITY DEVELOPMENT OF REGIONAL UKRAINIANS**

Summary. The article deals with the main stages in the development and the role of regional periodicals in the process of national self-consciousness development of Transcarpathian Ukrainians.

Key words: national-informational identity, press, informational space, national consciousness, Transcarpathian Ukrainians.

*Стаття надійшла до редакції
25 квітня 2013 року*

Бідзіля Юрій Михайлович – канд. філол. наук, завідувач кафедри журналістики УжНУ.